

РЕЦЕНЗИЯ

за научните трудове и научната дейност на *гл. ас. д-р Ивайло Георгиев
Димитров*, участник в конкурс за придобиване на
академичната длъжност „доцент”,
изготвена от проф. д.ф.н. Ангел С. Стефанов

Гл. ас. д-р Ивайло Георгиев Димитров е участник в конкурс за придобиване на академичната длъжност „доцент” за нуждите на секция „Онтологически и епистемологически изследвания” в ИИОЗ – БАН. Той участва в конкурса с монографията си *Тайната сила у Кант. Подстъпи към критическата метафизика на способностите* (София: издателство „Проектория”, 2013, 247 с.).

Заявката в заглавието на този научен труд е смущаваща за всеки, незапознат с творчеството и философските интереси на Ивайло Димитров. Дори само българската литература, изследваща и доразвиваща Кантовото философско наследство, в лицето на Иван С. Стефанов, Валентин Канавров, Димитър Денков, Христо Стоев, Димитър Зашев, Кристиян Енчев, Анита Касабова и др. автори, задава тематични хоризонти, които изискват за своето разбиращо оглеждане и прекрачване едно проникновено познаване на критическата метафизика на гениалния Кьонигсбергски мислител. Смея да твърдя обаче, че със своята книга Ивайло Димитров не само изпъква сред българските изследвачи и ценители на Кантовото философско наследство, но че и дава заявка за своя изследователска ниша в кантоведението, представено на български и на английски език. Основание за това ми дава неговият сериозен опит за метафизическо и

семантично преосмисляне и прецизиране на преводите на български и на английски език на основни за Кантовата философия термини и словосъчетания. Става дума за смисловото разграничаване на наистина ключови понятия за способности и сили, без които трансценденталната конструкция на активността на мисленето и познанието би била невъзможна. Те са понятия присъщи не само на Кантовата метафизика на способностите изобщо, но и за тематизирането на системното единство на сетивността, разсъдъка и разума като открити познавателни сфери на духа. Някои преводи на такива ключови понятия от оригиналния немски текст и контекст упростиават или затъмняват техните трансцендентално-метафизични послания.

Рецензирането на монографията на Ивайло Димитров е трудно, защото предполага или някаква кратка оценъчна версия, представяща авторския стремеж за разясняване на места от преводи с цел да се изразят, доколкото е възможно, автентичните Кантови интенции в разгръщането на метафизиката на способностите и пряко постигнатите резултати и догатки от анализа, или пък дълга рефлексия върху самата авторова рефлексия над собствено Кантовото конотационно богатство на думите, в зависимост от внушенията, които той иска да направи, излизайки от полето на традиционната до неговия Коперникански преврат догматична метафизика и навлизайки в своето трансцендентално изследване на познанието, основано тъкмо върху метафизиката на способностите. Ще се опитам тук да се придвижа помежду тези два оценъчни подхода.

Най-напред, И. Димитров си поставя за задача да проследи Кантовата употреба на немските съществителни *Fähigkeit*, *Vermögen* и

Kraft, и трите преведани често само като способност на български, или като faculty на английски език. В първа глава акцентът е сложен върху осмислянето на употребата на Fähigkeit спрямо Vermögen самостоятелно или в специфични словосъчетания, а във втора глава – върху Kraft спрямо Vermögen. За тази цел И. Димитров проследява различни случаи на тяхната употреба от Кант, като се вглежда не само в трите *Критики* и най-вече в *Критика на чистия разум*, но и в текстове от докритическия период, както и от късния критически период на Кантовото творчество. Този широк поглед би затруднил всеки изследвач, който иска не само да издири характерни специфики и нюансировки в употребата на споменатите концепти, но и да удържи една констатирана кристализация на философската им употреба през дебрите на трансценденталната метафизика. И. Димитров се справя с тази трудна задача. За това свидетелства лекотата, с която той представя своите целенасочени езикови разкопки. Самите те са облечени в един словесен стил на рефлексия, който (макар и някъде натрапчиво саморефлексивен) е приятен за четене с метафоричната си наситеност, която не отнема от яснотата му, но говори за една завидна овладяност на сложния предмет на изследване, предполагащ тънко познаване на Кантовия критически подход към измеренията на познавателната способност на духа, отделяйки ги от психологическата им ситуираност.

Не е изненадваща авторовата позиция, че Fähigkeit е правилно да се представя като капацитет, а не като способност в смисъла на Vermögen. Проблемът обаче, както вече отбелязах, се състои в проследимостта на различаването при специфичната употреба на двата

термина. Трансценденталният топос на капацитета е в лоното на естетическата теория, но изненадващо Кант използва това понятие за определяне на разума по отношение на включения в познанието разсъдък. След като вече е постановено, че разумът има за свой предмет разсъдъка, че експлоатира (разширително спрямо опита) понятия на разсъдъка, че е способност за принципи (докато разсъдъкът – за правила), Кант добавя още, че „разум е този капацитет на разсъдъка, чрез който си в състояние отчетливо да прозреш взаимовръзката на нещата с техните основания” (с. 53-54). В какъв смисъл обаче на разума, разбран като една висша способност за идеи, се приписва капацитет, след като с това понятие се характеризира преди всичко сетивността като рецептивност на съзнанието? И. Димитров разяснява това, на пръв поглед смуцаваща Кантова характеристика на разума, като уточнява, че в този случай на осветляване на функцията на разума спрямо разсъдъка не иде реч за представянето на човешката познавателна възможност като Erkenntnisvermögen, а единствено за изтъкването на познавателен капацитет като схватливост на ума, сиреч за Erkenntnisfähigkeit. По-нататък авторовото разсъждение ни отвежда към спорната „опредметителна” дейност на теоретическия разум, към протуберанса на една „интелектуална интуиция”, за която бих могъл да кажа, че е по сърце за философа на науката, и която се разбира в „научно-методологичен, а не в предметно-познавателен план” (с. 54).

Още в началото на своето изследване (на с. 9-10) И. Димитров се застъпва за една уместна корекция в българските и английски преводи *Einbildungskraft* да се предава само като въобръжение (*imagination*),

защото така се затъмнява смисълът на второто съществително в това словосъчетание. Това застъпничество е справедливо даже не толкова от гледна точка на една преводаческа скрупулъозност, а по отношение на самите Кантови внушения при употребата на изрази, включващи думата *Einbildung* и обеднявани чрез превода откъм специфичното им трансцендентално съдържание. Коректността на превода е от особено значение при точното представяне на смисъла на изрази като “*transcendentale Vermögen der Einbildungskraft*”, чрез които се изразява тройният познавателен синтез при тематизирането на дедукцията на категориите. В някои английски преводи *Einbildungskraft* се предава само като *imagination*, като така се размива разликата между трансценденталния конструкт за сила на въображението и въображението изобщо, допускащо близост с фантазията.

Както вече споменах, на концепта за сила (*Kraft*) е посветена (макар и далеч не само) цялата втора глава от рецензираната книга. Авторът започва с така наречените от него „предкритически нахвърляния” относно смисъла на това понятие, повлияни от метафизиката на Волф и Лайбниц и класическите теоретични резултати на Нютон. В докритическото творчество на Кант силата се свързва с дейността на субстанцията, което хвърля онтологичен покров върху понятието, отмахван при трансценденталната му употреба. Но и в *Критика на чистия разум* при обстояйното представяне на втората аналогия като синтетично основоположение на чистия разсъдък, Кант прави едно отклонение, експлицивайки връзката между понятията за действие и сила, които препращат към понятието за субстанция. Следвайки стъпките на това Кантово отклонение, И. Димитров ни

поднася не по-кратка своя забелка за изясняване на последното понятие. На пръв поглед изглежда, че такава теоретична забелка не е необходима, ако се цели само изясняване на съотносителната трансцендентална натовареност на употребата на *Kraft* и *Vermögen*. Все пак, обаче, понятията за субстанция и сила са взаимосвързани и в докритическия и в критическия период на Кантовото творчество и по всяка вероятност това е накарало И. Димитров да тръгне по следата на Кантовото отклонение. Но неговото собствено отклонение не допринася твърде за изясняването на силата *vis-à-vis* способността, което е видно и от признанието, че „вместо сигурна почва под краката обаче, като че ли всичко, което спечелихме до тук, ни оставя безмерно объркани...” (с.80). „Силата” на тази глава обече е в изясняването на силата на фона на способността, направено чрез внимателни авторови посещения при твърдения на Кьонигсбергския мислител, записани от знайни и незнайни студенти, слушали неговите лекции по метафизика. Емблематична в това отношение е постановката, че ако способността е възможността за едно действие, но тя не съдържа неговото достатъчно основание, то силата е това основание на способността да предизвика действие. Но трудността в разграничаването между *Vermögen* и *Kraft* произтича от това, че според самия Кант, самата способност, „доколкото е определена по отношение на едно действие/ефект, е сила, а доколкото е неопределена – става способност” (с. 87).

Обследването на „тайната сила у Кант” продължава и в следващите две глави на книгата. Всяко едно проясняване в това начинание е теоретически ценно за една реконструкция на метафизиката на способностите. Тази метафизика, както изглежда, не е

останала закотвена при духа на епохата, който е иницирал крупното критическо дело на Кант, а инспирира и съвременни философски работи, включително и в българската традиция на опити за нейни съвременни продължения. И. Димитров не забравя да спомене и да представи компетентна оценка на такива опити, привлечени от примамавация хоризонт на критическата метафизика. Като отправен репер в това отношение авторът справедливо приема колкото обхватното, толкова и задълбочено в анализа си тритомно изследване на генезиса, същността и перспективите на Кантовата философия, направено от проф. Валентин Канавров.

Към интересния параграф за епигенезиса от трета глава, осветляващ интелектуалните повлиявания между Кант и известни натуралисти, въввлечени в спора „епигенеза – преформация”, мога единствено да добавя още една сила, предложена от Каспар Фридрих Волф, основателят на епигенетичната школа, а именно “vis essentialis”, чрез която „същинска” или „същностна сила” той обяснява дългия ред от степени на развитие на органната структура на индивида.

Приемам напълно основните приноси в монографията, отбелязани от И. Димитров в представената от него справка. Трябва обаче изрично да се каже, че той е автор и на други 20 философски изследвания, отпечатани след защитата на неговата дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор по философия”: 8 статии в реферирани национални списания, 1 статия в чуждестранен тематичен сборник, 1 студия в национален тематичен сборник, 3 статии в национален тематичен сборник, 3 публикувани

доклада от международни конференции и 4 публикувани доклада от национални научни конференции.

Освен споменатите публикации И. Димитров притежава и *друга експертна и академична опитност*. От 2007 г. насам той е Национално контактено лице по 7РП на ЕС по тематичния приоритет „Наука и общество“. Член е на редколегията на списание “Balkan Journal of Philosophy” (2009 – понастоящем), както и на редколегията на списание „Философски алтернативи от 2009 г., като от настоящата 2013 г. е и зам. главен редактор на същото списание. Бил е ръководител, координатор и участник в 8 международни и национални проекта.

Като имам предвид безспорните научни качества на рецензираната монография, както и представената академична и експертна дейност на кандидата, убедено ще гласувам с „*Да*“ за присъждането на гл. ас. д-р Ивайло Георгиев Димитров на академичната длъжност „доцент“, като призовавам и останалите членове на Научното жури да гласуват положително за това предложение пред НС на ИИОЗ към БАН.

София, 23.09.2013 г.

(проф. д.ф.н. Ангел Стефанов)